

Handläggare:
Karin Söderling**Till**
Kyrkogårdsnämnden
2016-04-13

Telefon: 08 508 30121

Kyrkogårdsnämnden

Underlag för budget 2017 med inriktning 2018 och 2019

Förslag till beslut

1. Kyrkogårdsnämnden godkänner förslaget till underlag till budget för 2017 med inriktning för 2018 och 2019 och överlämnar det till kommunstyrelsen
2. Paragrafen begärs omedelbart justerad.

Mats Larsson

Förvaltningschef

Sammanfattning

I detta ärende redovisas nämndens underlag till budget för 2017 med inriktning för 2018 och 2019. Det finns fortsatt stora behov av underhållsåtgärder under planperioden.

Dessutom behövs anpassningar för att förbättra arbetsmiljön genom om- och tillbyggnader av personallokaler.

Reinvesteringar och investeringar är nödvändiga för att klara driften och för att genomföra energieffektiviseringar.

Investeringar i nyanläggningar måste göras för att möta nya krav på en mångfald av begravningsstraditioner samt för att öka tillgängligheten för besökare. Ersättningsystemen mellan olika begravningshuvudmän avskaffas 2017.

Kyrkogårdsnämnden ska dock fortsätta att ge ersättning till de enskilda begravningshuvudmännen som judiska församlingen, katolska församlingen och stiftelsen Stora Sköndal samt till de församlingar inom Svenska kyrkan (i huvudsak i innerstaden) som förvaltar en allmän begravningsplats åt staden. Stadens kostnader kommer preliminärt att öka med ca 8 mnkr från och med 2017 i och med detta åtagande.

Kyrkogårdsnämnden

Box 9
12125 Stockholm-Globen
08 508 30121
08 508 30100
karin.soderling@stockholm.se
stockholm.se

De kommunala huvudmännen i Stockholm och Tranås kommer inte att ingå i systemet med en enhetlig begravningsavgift för riket från år 2017. Frågan bereds vidare i regeringskansliet.

Bakgrund

Enligt kommunallagen ska kommunens budget innehålla en plan för en period av tre år. Kyrkogårdsnämnden ska därför årligen till kommunstyrelsen lämna in ett underlag för denna period. Av nämndens underlag ska framgå vilka frågor som påverkar verksamhetens utveckling och ekonomi under perioden. Utgångspunkt ska vara analyser av förändringar i omvärlden samt analyser av den egna verksamheten med utgångspunkt från bl.a. årsredovisningen. Större avvikelser eller förändringar jämfört med gällande plan för åren 2016–2018 ska analyseras och kommenteras. Slutsatserna i underlagen ska användas som underlag i det kommande budgetarbete.

Ärendets beredning

Ärendet har beretts inom förvaltningsledningen och har behandlats i förvaltningsgrupp 2016-04-06.

1 Kommunfullmäktiges inriktningsmål

Nämnden anger nedan strategiska satsningar i punktform för hur nämnden vill bidra till kommunfullmäktiges inriktningsmål under treårsperioden.

1.1 Ett Stockholm som håller samman

- Begravningsverksamheten präglas av tillförlitlighet och hög säkerhet. Stadens begravningsplatser upplevs som trygga och säkra
- Stadens begravningsplatser är vackra och rofyllda kulturmiljöer med höga naturvärden
- Begravningsverksamheten präglas av god service och lyhördhet för den enskildes behov
- Stockholmarna ska erbjudas en mångfald av gravskick
- Kulturarvet på stadens begravningsplatser ska bevaras, vårdas och synliggöras
- Världsarvet Skogskyrkogårdens värden ska förvaltas och förmedlas

1.2 Ett klimatsmart Stockholm

- Verksamheternas negativa miljöpåverkan ska minska
- Stockholms stad leder utvecklingen avseende miljökrav för krematorierna

1.3 Ett ekonomiskt hållbart Stockholm

- Nämnden ska ha ett gott samarbete med företagare
- Nämnden ska bidra till ökad sysselsättning genom att erbjuda praktik till personer som står långt från arbetsmarknaden
- Nämnden ska öka sitt åtagande genom att erbjuda fler skolungdomar sommarjobb
- Nämndens verksamhet ska präglas av god budgethållning

1.4 Ett demokratiskt hållbart Stockholm

- Jämställdhetsperspektivet är integrerat i nämndens verksamhet
- Kyrkogårdsnämnden ska vara en attraktiv arbetsgivare
- Medarbetare och chefer ska ha rätt kompetens, ett etiskt förhållningssätt samt ge ett värdigt bemötande av kunder och besökare
- Verksamheten utgår från mänskliga rättigheter och är fri från diskriminering
- Stadens begravningsplatser och begravningsverksamhet ska ha god tillgänglighet
- Samråd med intressegrupper och en effektiv synpunktshantering är vägledande för utvecklingsarbetet
- Kvalitets- och miljökrav ställs vid upphandlingar

2 Nämndens verksamhetsområde

Nedan följer en presentation och kommentarer till nämndens verksamhet och utveckling under planperioden.

Verksamhetens omfattning

Kyrkogårdsnämnden är huvudman för begravningsverksamheten i Stockholm. Nämnden äger och förvaltar stadens begravningsplatser, upplåter gravplatser, ställer begravningskapell till allmänhetens förfogande samt svarar för stadens krematorier.

Verksamheten kan sägas bestå av tre huvudområden: begravningsverksamhet, ansvar för att skydda och bevara kulturhistoriska värden samt serviceverksamhet, d.v.s. skötsel och plantering på enskilda gravar mot ersättning från gravrättsinnehavare. Dessutom ansvarar nämnden för förvaltning av världsarvet Skogskyrkogården i enlighet med UNESCO:s Konvention om Skydd för Världens Kultur- och Naturarv.

Verksamheten finansieras av en begravningsavgift som baseras på den kommunalt beskattningsbara inkomsten. Begravningsavgiften uppgår 2016 till 7,5 öre per skattekrona vilket är bland de lägsta avgifterna i landet.

Nämnden svarar för underhåll av 11 begravningsplatser med 13 kapell. Totalt finns inom nämndens ansvar ett 60-tal byggnader, inklusive två krematorier.

I budget för 2016 har kommunfullmäktige som mål för verksamhetsområdet bland annat angivit en stor satsning på underhåll av begravningsplatser och kulturhistoriska byggnader:

Nämnden ska erbjuda de besökande rofyllda, vackra och miljömässigt hållbara begravningsplatser. För att möta en mångfald av stockholmare ska nya gravskick utredas och vid behov införas på fler av stadens begravningsplatser. (..) En utbyggnad av kistgravar vid Råcksta begravningsplats ska utredas.

Nämnden ska verka för att den konfessionslösa inriktningen ska upprätthållas så att alla oavsett livsåskådning kan få de begravningsceremonier de önskar.

Verksamheten ska fortsätta att miljöanpassas med avseende på utsläpp, drift och återvinning. Energieffektiviseringar av byggnader och belysning på begravningsplatsen ska minska energiförbrukningen, samtidigt som de stämningsfullt ljussatta inom- och utomhusmiljöerna behålls.

Det stora underhållsbehovet för många kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar och byggnader för begravningsändamål måste uppmärksammas och åtgärdas.

Flera begravningsplatser, främst Skogskyrkogården, är en del av kulturarvet som ska vårdas och värnas. Kyrkogårdsnämnden ska tillsammans med trafiknämnden utreda förutsättningarna för Skogskyrkogårdens dag. Många begravningsplatser fyller också en funktion som park- och naturmiljö. Dessa värden ska bevaras och utvecklas som grönyteresurs i stadsmiljö samt kommuniceras till allmänheten genom en satsning på utökad information. Trädens artrikedom ska stärkas och trädbestånden förnyras. Stockholm ska vara ledande i utvecklingsarbetet för miljöhänsyn vid drift av krematorier. Begravningsplatser ska anläggas utifrån ekologiska principer och avfallet från begravningsplatserna ska sorteras och återvinnas i egna lokala återvinningsstationer.

Kyrkogårdsnämnden ska dessutom

- *Medverka i arbetet med att bereda plats för visstidsanställda*
- *Mäta och analysera den statistik som relaterar till individer uppdelad på kön*
- *Verksamheten ska jämställdhetsintegreras i syfte att synliggöra effekten av beslut och resursfördelning utifrån kön*
- *Stadens begravningsplatser ska tillgänglighetsanpassas för att tillmötesgå alla besökande oavsett funktionsnedsättning*

Demografiska förutsättningar

Stockholm står inför en kraftig befolkningsutveckling men antal avlidna beräknas ligga på ungefär samma planeringsnivå som tidigare. Detta beror på att antalet "äldre äldre" i åldergrupperna födda på 1920- och 1930-talet är relativt få. Åldersfördelningen är dock ojämn över staden och i de nordvästra förorterna ökar antalet "äldre äldre" något. Planeringsnivån beräknas till 6500 avlidna per år under planperioden och fram till 2021 för att därefter åter stiga. Redan under 2016 beräknas dock att i nordvästra Stockholm kommer gravkvarter för vissa trosinriktningar vara fullbelagda.

Ekonomiska förutsättningar

Regeringen har den 3 mars 2016 överlämnat proposition "Vissa begravningsfrågor" (2015/16:95) till riksdagen. Riksdagen fattar beslut innan sommaren. Det föreslås bland annat att clearingsystemet som reglerar kostnader vid gravsättning mellan huvudmännen för begravningsverksamheten avskaffas från 2017.

För att de som innehar begravningsplatser utan att vara huvudmän inte ska förlora sin rätt till ersättning föreslås att huvudmannen för begravningsverksamheten inom det förvaltningsområde den avlidna var folkbokförd i ska ersätta den som innehar enskild begravningsplats eller den som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman, om en sådan innehavare tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande.

I praktiken innebär detta att kyrkogårdsnämnden från 2017 skall fortsätta ge ersättning till de enskilda begravningshuvudmännen som judiska församlingen, katolska församlingen, stiftelsen Stora Sköndal samt till de församlingar inom Svenska kyrkan (i huvudsak i innerstaden) som förvaltar en allmän begravningsplats åt staden. Ersättningsbeloppen är ännu inte fastställda av Kammarkollegiet utan detta sker under hösten. Enligt det förslag som låg till grund för propositionen "Vissa begravningsfrågor" blir den ekonomiska ersättningen kraftigt höjd. Nämndens kostnader kan preliminärt förväntas öka med 8 mnkr per år från 2017.

I propositionen skrivs vidare följande kring finansiering av begravningsverksamheten;

Frågan om hur avgifterna för begravningsverksamheten i Stockholm och Tranås kommuner kan inlemmas i systemet med enhetlig begravningsavgiftssats bereds vidare inom Regeringskansliet och omfattas således inte av denna proposition.

Systemet med den enhetliga begravningsavgiften för de kyrkliga begravningshuvudmännen har införts 2016 med tillämpning från 2017. Förvaltningens bedömning är att någon ytterligare proposition inom begravningsverksamheten inte är att vänta under mandatperioden som löper ut 2018. Därmed undviks tills vidare den sk "skattechock" på ca 15 öre för

Stockholmarna som hade blivit fallet om de kommunala huvudmännen ingått i systemet.

Den s k begravningsfonden dit intäkter genom begravningsavgiften (7,5 öre) förs administreras inte av kyrkogårdsnämnden utan av kommunstyrelsen.

Kyrkogårdsförvaltningen noterar dock att överskottet i fonden under senare år växt snabbt och idag uppgår till 70-80 mnkr.

Nämnden deltar i det s.k. nyckeltalsprojektet som startades av Sveriges Lantbruksuniversitet för att jämföra kostnader och kvalitet på olika begravningsplatser i riket. Oavsett nyckeltal, kostnad per invånare eller kostnad per kvadratmeter yta så är nämndens verksamhet i jämförelse med Svenska kyrkans huvudmän synnerligen kostnadseffektiv. När det gäller kvalitetsbegreppet så har nämnden fokuserat på begreppet ”rätt kvalitet”. Det innebär att många huvudmän inom Svenska kyrkan har högre skötselnivåer på sina kyrkogårdar, modernare maskinparker, nybyggda garage etc. Flera av nämndens anläggningar är slitna och i behov av stora underhållsåtgärder. Prioriteringar inom underhållsbudgeten görs för att komma till rätta med underhållsskulden.

3 Sammanfattande ekonomisk analys

Nämnden fick 2015 en budgetförstärkning med 33,8 mnkr för att bland annat åtgärda det eftersatta underhållet på nämndens anläggningar. Nämndens totala budget för innevarande år 2016 är oförändrad. För perioden 2017-2018 föreslås budgeten reduceras med 2 mnkr per år. Bedömningen är att de preliminära budgetramarna för år 2017-2018 gör det möjligt att fortsätta prioritera underhåll av nämndens anläggningar.

Osäkerhet råder dock kring kostnader för större underhållsåtgärder vid Gustav Vasa kyrka och Högalids kyrka som bägge har kolumbarier. Dialog pågår med berörda församlingar om vad som behöver åtgärdas och vilken kostnad staden som begravningshuvudman skall ta på sig.

Förändringar i Begravningslagen som innebär utökat stöd till enskilda begravningshuvudmän och till församlingar inom Svenska kyrkan (i huvudsak innerstaden) som förvaltar en allmän begravningsplats åt staden medför ökade kostnader på preliminärt 8 mnkr per från 2017 och framåt.

Flera anläggningar är slitna och är i behov av genomgripande underhållsåtgärder. Dessutom behövs anpassningar för att förbättra arbetsmiljön och möta nya krav på en mångfald av begravningsstraditioner samt för att öka tillgängligheten för besökare.

Vid Skogskyrkogården som snart firar 100 års-jubileum genomförs mer än hälften av Stockholms alla ceremonier och gravsättningar. Detta är en anläggning med omfattande behov av underhållsåtgärder och som dessutom är ett Unescovärldsarv. Renoveringen av Skogskrematoriet inklusive de tre kapellen kommer att innebära ett stort åtagande. Nämnden återkommer i särskilt ärende kring de behov som blir aktuella för detta projekt när pågående förstudie är genomförd.

Nämnden har att förhålla sig till en investeringsbudget på 10 Mkr per år under planperioden. Därutöver finns särskilt avsatta investeringsmedel för den planerade begravningsplatsen på Järva samt en ny bevattningsanläggning vid Skogskyrkogården.

I detta ärende redovisas nya investeringsbehov under planperioden i syfte att

arbetsmiljöanpassa verksamheten på Norra begravningsplatsen och på Skogskyrkogården. Akuta behov av nya kistgravkvarter på Råcksta begravningsplats samt It-anpassningar är också tillkommande investeringsbehov. Samtidigt utreds behovet av ett nytt kapell vid Strandkyrkogården som också kan medföra behov av nyinvesteringar i framtiden.

Förvaltningen gör följande prioriteringsordning av dessa projekt som idag inte har någon finansiering:

1. År 2017 och 2018 nya gravkvarter vid Råcksta begravningsplats, 10 mnkr per år.
2. År 2017 ombyggnad och tillbyggnad av lokaler vid kvarter 15 C Norra Begravningsplatsen av arbetsmiljöskäl, 19 mnkr.
3. År 2018 tillbyggnad av vagnslider för maskinpark och ny miljöstation samt ombyggnad av bränslehanteringen vid kvarter 21 Skogskyrkogården, sista etappen i pågående underhållsprojekt, 10 mnkr
4. År 2018 och 2019 fiberanslutning till nämndens fastigheter, 5 mnkr per år.
5. Nytt staket vid Norra begravningsplatsen 4 mnkr 2017.

3.1 Drift

Väsentliga förändringar under planeringsperioden jämfört med nämndens budget 2015

Driftbudget	Budget 2016	Budget 2017	Budget 2018	Budget 2019
Kostnader	Mkr	Mkr	Mkr	Mkr
Förvaltningschef, nämnd och stab	6,9	6,9	6,9	6,9
Begravnings- och serviceavdelningen	96,7	96,7	96,7	96,7
Tekniska avdelningen	48,2	48,2	48,2	48,2
Administrativa avdelningen	31,0	23,0	23,0	23,0
Kapitaltjänstkostnader	24,0	24,0	24,0	24,0
Summa kostnader	206,8	198,8	198,8	198,8
Intäkter				
Avgifter	14,0	14,0	14,0	14,0
Fonduttag	8,6	8,6	8,6	8,6
Övrigt	12,5	6,5	6,5	12,56,5
Summa intäkter	35,1	29,1	29,1	29,1
Netto	171,7	169,7	169,7	169,7

I samband med beslut om verksamhetsprogram 2016 fastställde KF planeringsnivåer för år 2017, 2018 och 2019 enligt ovan.

Under 2017 minskas nämndens kostnader med 2,0 mnkr avseende underhållskostnader för mur vid Spånga kyrkogård.

I övrigt förutsätter KF:s planeringsnivåer att nämndens budgetvolym netto i princip hålls oförändrad under planperioden.

Andelen gravplatser med skötseluppdrag på begravningsplatserna ska i princip inte påverka nämndens nettobudget. Verksamheten ska vara självfinansierad. För år 2017 höjs taxan för gravskötsel med i genomsnitt 1%.

Ny prissättning: Urngrav: (2,00 kvm) 490kr, Kistgrav (2,00 kvm) 540 kr.

Nämnden erbjuder växt- och blomsterpaket till gravrättsinnehavarna, dessa erbjudanden får en prishöjning med i genomsnitt 1 %.

Begravningsavgiften finansierar besöks- och turismverksamhet vid världsarvet.

Besöks- och turismverksamheten vid Världsarvet Skogskyrkogården finansieras i dagsläget inom ramen för begravningsavgiften. Nämnden har tidigare hemställt hos kommunstyrelsen om att detta borde finansieras genom kommunalskatten, dock utan framgång. Cirka 1,5 mnkr används för ändamålet och då avser 1,0 mnkr själva besöksverksamheten. För perioden 2017-2019 kommer ett nytt avtal att tecknas med Kulturnämnden och Stockholms Stadsmuseum om ansvaret för besöksverksamheten, inklusive Visitors Center. Samarbetet syftar till att samordna resurser och att nå ut till fler besöksgrupper, exempelvis barn och unga.

Underhållsbudget inom budgetram 2017-2019

Samtliga planerade underhållsåtgärder ryms inom den preliminära budgetramen för planperioden.

Fortsatt säkerhetskontroll av gravstenar ca 1,5 mnkr/år (4,5 mnkr under planperioden)

Begravningshuvudmannen har ett tillsynsansvar och ska uppmärksamma gravrättsinnehavaren om det misstänks föreligga säkerhetsrisker. Säsongspersonal avdelas för att dokumentera tillsynen med hjälp av provtryckningar m.m.

Underhållsåtgärder vid Räcksta krematorium 1,8 mnkr/år 2017-2018, 0,8 mnkr 2019

Krematorieanläggningen vid Räcksta krematorium genomgick en genomgripande renovering för över 10 år sedan. Anläggningen har nu betydande underhållsbehov och viktiga komponenter måste bytas ut, inte minst av arbetsmiljö- och säkerhetsskäl. Ugnarna vid krematoriet byts också ut. Arbetet sker etappvis.

Fastighetsunderhåll 4 mnkr/år 2017-2018, 7 mnkr 2019.

Många fastigheter har ett återkommande behov av underhållsåtgärder. Förutom direkt felavhjälpare underhåll planeras under planperioden för fönster-, tak- och fasadrenoveringar vid anläggningar på Räcksta begravningsplats, Norra begravningsplatsen, Skogskyrkogården, Strandkyrkogården, Bromma kyrkogård och Spånga kyrkogård. Under 2019 planeras för mer omfattande takrenovering vid Räcksta kapell. Långsiktigt finns behov av omfattande underhållsåtgärder vid bostadshuset Solbaddet vid Norra begravningsplatsen. Det handlar om stambyten, fasadrenoveringar, mm.

Upprustning av personalutrymmen, 4,1 mnkr under planperioden

Upprustning av personalutrymmen som omklädningsrum, duschutrymmen och ytskikt planeras vid Norra Begravningsplatsen (Klockarbacken och personallokaler vid kvarter 15C) samt vid Spånga kyrkogård. Vid kvarter 21 på Skogskyrkogården fortsätter upprustningen av

personallokalerna med ny entré och renoverade personalutrymmen. Kostnad 1,7 mnkr 2017, 1 mnkr 2018 och 1,4 mnkr 2019.

Ventilations- och energiåtgärder 2 mnkr/år 2017-2019

Personallokaler vid bland annat Sandsborgskyrkogården och på Norra begravningsplatsen står på tur för ventilationsåtgärder, tilläggsisolering av fasader och fönsterbyten. Flera äldre värmepumpar behöver bytas ut, bland annat vid Klockarbacken. Ventilationsåtgärder planeras också vid Myrbaddet på Norra begravningsplatsen.

Brandskyddsåtgärder 2 mnkr 2017

Direktlarm till brandförsvaret behöver installeras i nämndens kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Arbetet har påbörjats och beräknas kunna slutföras under 2017.

Framtagande av vård- och underhållsplaner 1,0 mnkr/år 2016-2019

Kulturmiljölagen ställer krav på att alla landets kyrkogårdar och begravningsplatser ska ha framtagna vård- och underhållsplaner senast under 2015. Arbetet är mycket omfattande, eftersom det innebär betydande inventeringsinsatser, värderingar och målbeskrivningar. Det måste genomföras noggrant och långsiktigt. Som den största begravningshuvudmannen i Sverige beräknas arbetet att ta flera år med hjälp av konsultstöd. Förvaltningen avser att inom kort teckna avtal med Stockholms stadsmuseum för genomförande av detta arbete.

Skogskyrkogården: Regeneration av tallskogen mm, 0,5 mnkr/år, 1,5 mnkr under planperioden

En viktig del i vården av världsarvet Skogskyrkogården är en regeneration av tallskogen och andra växtelemt. Det pågår ett långsiktigt arbete med förnyring av Skogskyrkogårdens tallbestånd och andra träslag, framför allt björk. Insamling av frön görs för uppodling av nya tallplantor som planteras ut. Ca 1000 plantor planteras ut varje år. Totalt behöver avsättas 0,5 mnkr per år för detta ändamål.

Upprustning av Skogskyrkogårdens murar, 1,5 mnkr/år 2017-2018, 1 mnkr 2019

Det pågår ett arbete med att renovera Skogskyrkogårdens 3,6 km långa mur. Enligt den underhållsplan som tagits fram är större delen av muren i behov ny krönavtäckning för att hindra fortsatt vatteninträngning och frostsprängningar inne i själva bruksmuren. 1,5 mnkr/år avsätts för dessa arbeten under 2017-2018, 1 mnkr 2019.

Tillgänglighetsåtgärder - upprustning av servicestationer och avfallssystem i första hand på Skogskyrkogården, 3 mnkr/år under planperioden

Det finns 112 servicestationer på Skogskyrkogården för allmänheten. De flesta är dessutom utrustade med vattenkar gestaltade av Gunnar Asplund. Dessa behöver rustas upp, bland annat behövs omgjutningar av vattensprutande lejon och maskaroner. Liknande servicestationer finns även på Norra begravningsplatsen. Alla servicestationerna behöver tillgänglighetsanpassas med nya markbeläggningar, och nytt avfallssystem. Även häckplanteringarna runt servicestationerna behöver rustas upp. Kostnaden uppgår till 100 tkr/ servicestation. Arbetena fortsätter även på Norra begravningsplatsen och övriga begravningsplatser.

Tillgänglighetsåtgärder – beläggningsarbeten, 2 mnkr/år 2017-2019.

På exempelvis Skogskyrkogården finns 70 000 kvm asfaltbelagda ytor som är i stort behov av renowing. Under årens lopp har ”underhållet” inskränkt sig till att lägga ny asfalttopp på utsatta ställen. Behov finns av att göra mer grundläggande renowing av asfaltytor (kostar ca 1000 kr/kvm). Dessutom finns behov av omläggning av kantsten. Förvaltningen utreder parallellt frågan vem som har ansvaret att tillgänglighetsanpassa busshållplatserna på Skogskyrkogården.

Därutöver behövs omfattande beläggningsarbeten genomföras i första hand vid Norra begravningsplatsen, Bromma kyrkogård och Hässelby begravningsplats.

Träd- häck- och buskvård, 2,4 mnkr/år 2017-2019

Vården av det gröna kulturarvet kräver insatser som beskärningar, kronstabiliseringar, vaccinering av träd mm. Detta inkluderar även insatser på de av Svenska kyrkan förvaltade kyrkogårdarna, företrädesvis belägna i innerstaden.

Upprustning av kulturhistoriska gravvårdar, 1 mnkr/år under planperioden

Kyrkogårdsförvaltningen har ansvar för skötseln och vården av ett stort antal gravvårdar som också har mycket stora kulturhistoriska värden. Exempelvis finns gravmonument och konstverk, gjutjärnsstaket, inhägnader mm. som måste underhållas.

Övriga murar, 1,7 mnkr 2017, 0,8 mnkr 2018

Murarbeten planeras vid Sandsborgskyrkogårdens norra entré samt vid stödmurar mot banvall vid Västberga begravningsplats.

Åtgärder vid serviceområden med materialfickor, tak över fickor mm. 1,2 mnkr 2017, 2 mnkr 2018

Flera anläggningar behöver åtgärdas för att få ordning på serviceområden där det sker upplag av grus, jord, sten, avfall och kompost. Behov finns vid bland annat vid Skogskyrkogården, Råcksta, Hässelby och Västberga begravningsplatser samt vid Sandsborgskyrkogården.

Föryngring av träd och annan vegetation inom vården av det gröna kulturarvet. 1 mnkr/år 2017-2019

Åtskilliga insatser behövs för att vårda och underhålla det gröna kulturarvet. Det behövs ett fortsatt utbyte av tujahäckar vid Norra begravningsplatsen, häckar och buskar vid Skogskyrkogården och vid Spånga kyrkogård, återplanteringar vid Västberga och Brännkyrka och nyplantering av rönnar vid Bromma kyrkogård. Vid Råcksta begravningsplats behövs utbyte av växtgropar.

Möbleringsprogram, utbyte av bänkar mm. 0,5 mnkr/år 2017-2019

Ett arbete pågår med att ta fram nya möbler för att byta ut och förtäta sittplatser på stadens begravningsplatser. På Skogskyrkogården kan det bli aktuellt med nyproduktion av Lewerentz pallar och även nya typer av bänkar. Ett långsiktigt projekt som kommer att pågå under många år.

Åtgärder vid dammanläggningar, renowing av staket, mm. 1,3 mnkr 2017 och 0,8 mnkr/år 2018-2019.

Flera dammanläggningar behöver rustas och förses med täckningar, bland annat vid Råcksta,

Bromma och Spånga kyrkogårdar. Dessutom behövs staket rustas upp vid bl.a Räcksta och Spånga kyrkogård. Vid Brännkyrka kyrkogård planeras för omdaning av minneslundan med ny smykningsplats och stödmur 2017.

Underhållsåtgärder vid innerstadsförsamlingarnas kyrkogårdar, 2,9 mnkr/år 2017-2019

Det finns omfattande behov av åtgärder för olika beläggningsarbeten bl. a. plattsättningar, gatstensbeläggningar, grusgångar mm.

3.2 Investeringar

Investering	Budget 2016	Budget 2017	Budget 2018	Budget 2019
Järva begravningsplats	15	15	15	0
Askgravlund	0	0	3,5	3,5
Kammargravar	0	2	0	0
Bevattning Skogen	10	10	10	0
Maskiner	5	4	4	4
Övervakning Fastigheter	0	1	1,5	1,5
Belysning	0	1	1	1
Övrigt Energi	5	2	0	0
Summa	35,0	35,0	35,0	10

Investeringar inom investeringsramen

Enligt tabellen ovan har nämnden en investeringsram som avser större investeringar (Järva begravningsplats samt ny bevattningsanläggning på Skogskyrkogården) samt en investeringsram på 10 mnkr/år

Ny begravningsplats på Järva friområde

Begravningsplatsen med ca 20000 gravplatser (varav 9000 kistgravar) ska fylla ett långsiktigt behov av nya gravplatser i norra Stockholm. Plansamråd har pågått under hösten 2014 och detaljplanen ställs ut våren 2016. Processen har framförallt försenats av revideringar som gjorts med hänsyn till andra planarbeten i området, tillståndsgivning, mm. Byggnation av den första etappen med ca 3000 kistgravar, urngravar, minneslund, ny infrastruktur, markomvandlingar, en ny våtmark, beräknas kunna inledas under planperioden. Investeringen beräknas till en kostnad av ca 200 mnkr. Därtill kommer kostnader för arbetslokaler och neutralt utformade ceremonilokal/ceremoniplatser gestaltade utifrån ett mångfaldsperspektiv. Ett beslutsärende kring investeringen beräknas tas fram under 2016. Beslut om finansiering blir sedan en fråga för Kommunfullmäktige.

Ny bevattningsanläggning på Skogskyrkogården.

Bevattningsanläggningen på Skogskyrkogården är till stora delar från 1950- och 60-talen. Den har byggts på och reparerats i flera omgångar. Under senare år har reparationsbehovet ökat särskilt i stomnätet där det varit många och dyrbara läckage. Behovet av ett nytt stomnät är därför stort för att förhindra de många och dyrbara läckagen.

Förvaltningen har utrett behoven av den nya bevattningsanläggningen och projektet har kostnadsberäknats till minst 40 mnkr. I investeringsramarna för 2016-2019 har motsvarande belopp reserverats. Arbetet pågår och följer tidplan.

Prioriteringar inom investeringsramen 10 mnkr/år:

Utbyte av maskiner, 12 mnkr 4 mnkr/år 2017-2019

Maskinparken behöver ständigt uppdateras samt miljöanpassas och 12 mnkr avsätts 2017-2019 avsätts för detta ändamål.

Belysningsåtgärder, 1 mnkr/år under planperioden

Gångvägen mellan de båda entréerna vid Sockenvägen och T-bana Sandsborg är väl frekventerad och önskemål finns om att den ska förses med belysning. Kostnad 1,0 mnkr 2017. Därutöver fortsätter arbetet med att byta ut belysningen till mer energisnål LED-belysning vid övriga anläggningar.

Installation av elektroniskt styr- och fastighetsövervakningssystem, 3 mnkr 2018-2019

Ett elektroniskt styr- och fastighetsövervakningssystem ger bättre kontroll av energiförbrukning, behov av ventilationsåtgärder mm. Systemet möjliggör effektiviseringar och genom bättre styrning förbättringar av klimat och inomhusmiljö.

Nyanläggning av kammargravar, 2,0 mnkr 2017

Kammargravar är ett gravskick som efterfrågas allt mer. Det var tidigare ett vanligt gravskick men blev mer ovanligt under 1900-talet. Därför pågår en översyn av platser där kammargravar kan byggas, bland annat i närheten av Lindhagens kulle på Norra begravningsplatsen. Kostnad 2 mnkr i ett första skede.

Värmeåtervinning vid Räcksta krematorium, 1 mnkr 2017

Den överskottsvärme som produceras vid Räcksta krematorium ska återanvändas för uppvärmning av fastigheterna. Kostnad 1 mnkr 2017.

Nyanläggning av askgravplatser/askgravlundar, Skogskyrkogården Kv 25, 7 mnkr under 2018-2019.

Det finns en efterfrågan på gravskick utan eget skötselkrav som askgravplatser och askgravlundar. Det finns även en önskan bland anhöriga att kunna medverka vid askgravsättning, samt att kunna hålla ceremonin för den som ska gravsättas i samband med begravningen. Planering för utbyggnader sker i första hand inom befintliga begravningsplatser, bl.a på Skogskyrkogården (utökad askgravplats Kv. 30).

En ny askgravlund med gemensam smyckningsplats föreslås i sänkan på Kv 25 i södra delen av Skogskyrkogården. Sänkan som sådan är vacker i rofyllt läge med stor potential för askgravlund/askgravplats.

Inom askgravlunden placeras även askgravplatser samt en naturligt utformad damm. Platsen behöver tillgänglighetsanpassas för att passa ändamålet, vilket görs med en gångväg ned i området med en stödmur, som sedan även kan användas för att fästa namnskyltar till minne av de här gravsatta. Projektet ska också bidra till den biologiska mångfalden. Projektet kan startas år 2018.

Investeringsbehov som inte är finansierade i investeringsram

Ett antal större angelägna investeringar ryms inte inom nuvarande investeringsram. Nedan redovisas dessa projekt i prioriteringsordning:

1. Akut behov av kistgravar - byggande av nya kistgravkvarter, dräneringar, utfyllnader, markplanering vid Räcksta begravningsplats, 10 mnkr 2017, 10 mnkr 2018

Det finns ett akut behov av att lösa behovet av kistgravar i nordvästra Stockholm. Under 2016 beräknas det muslimska kvarteret på Räcksta begravningsplats vara fullt utnyttjat. På Spånga kyrkogård börjar också bristen på kistgravar bli akut. I avvaktan på att begravningsplatsen vid Järva börjar byggas måste den akuta situationen lösas. Under flera år har det pågått ett utredningsarbete för att om möjligt kunna inrymma kistgravar på Räcksta begravningsplats. Förslaget är nu att lösa de tekniska förutsättningarna med omfattande dräneringsåtgärder. Tillstånd behövs från Länsstyrelsen och miljöförvaltningen för föreslagna åtgärder. Noggrann markplanering måste också till för anpassningar till den känsliga natur- och kulturmiljön.

2. Ombyggnad av arbetslokaler vid kv. 15C, Norra begravningsplatsen, 19 mnkr 2017.

Arbetslokalerna vid 15C behöver rustas upp och kompletteras med nytt garage. Dagens lokaler är från 50-talet och trånga och slitna utrymmen som inte klarar dagens arbetsmiljökrav. Utrymmena är utsatta för upprepade stölder och säkerheten behöver höjas. Genom en komplettering med nytt garage, kan utrymmen för laddningsbara arbetsmaskiner möjliggöras och området stängslas. Därutöver innehåller projektet förbättrad och säkrare bränslehantering samt en ny miljöstation.

3. Renovering av arbetslokaler kv 21, Skogskyrkogården, tillbyggnad vagnslider mm. och arbetsmiljöåtgärder, 10 mnkr 2018

Kv 21 genomgår en garageombyggnad för att åtgärda arbetsmiljön under mark. En större om- och tillbyggnad av vagnslider, garage och tvätt måste genomföras i markplan för att klara arbetsmiljön. Bränsletankar måste flyttas för att klara säkerhetskraven och en miljöstation måste byggas.

4. "Världens smartaste stad" -nytt fibernät, 5 mnkr per år 2018 och 2019.

Med ambitionen att utveckla nya säkerhetssystem och andra kommunikations- och servicelösningar så klarar dagens system med gamla kopparkablar inte av att höja kapaciteten. Därför behövs ny fiber läggas till nämndens samtliga lokaler. Kostnad 10 mnkr.

Beräknad byggstart 2018.

5. Nytt staket vid Norra begravningsplatsen 4 mnkr 2017

Norra begravningsplatsen har en mer publik sida med vackra smidesstaket mot Solnavägen och mot Haga. Åt nordväst avgränsas begravningsplatsen dock av enklare Gunnebostängsel, jordvallar mm och som är i mycket dåligt skick och i stort behov av underhållsåtgärder. Ett nytt stängsel/staket på 1200 m behövs vid Norra begravningsplatsens nordvästra delar för att

ge en mer tilltalande avgränsning i en känslig kulturmiljö. Åtgärden är också viktig för att kunna utveckla nya gravkvarter i kv. 14E och en ny passage genom en ny grind. Kostnad 4 mnkr år 2017.

Energieffektiviseringar – bergvärmepumpar

Det pågår utredningar av ytterligare fyra bergvärmepumpar vid nämndens anläggningar. Det kan bli aktuellt att ansöka om finansiering via Klimatmiljarden för att klara dessa investeringar.

Kommande långsiktigt investeringsbehov av ett nytt vattenledningsnät på Skogskyrkogården

Det befintliga stomnätet och vattenledningsnätet som försörjer byggnader, kapell mm. på Skogskyrkogården är i mycket dåligt skick och har problem med återkommande vattenläckage. Det är en större reinvestering som beräknas behöva genomföras under ett antal år med början i slutet av planperioden.

Driftkostnadskonsekvenser av investeringar

Det nya bevattningsystemet på Skogskyrkogården beräknas kunna minska vattenförbrukningen genom bättre styrning och minskat läckage. Likaså ett nytt fastighetsövervakningssystem ska ge bättre styrning och förbättra energiövervakningen. Investeringar i olika energiåtgärder, värmepumpar, bergvärme samt återvinning av överskottsvärme vid Råcksta krematorium syftar till att minska energiförbrukningen och uppvärmningskostnaderna.

3.2.1 Prioriteringsgrunder

Projektet har prioriterats enligt ovan utifrån uppdrag från kommunfullmäktige, Vision 2040, omvärldsfaktorer som påverkar verksamheten, verksamhetsbehov utifrån driftsaspekter, säkerhets- och miljökrav samt valfrihets- och mångfaldsperspektiv.

3.2.2 Konsekvensanalys och risker

Konsultstöd behöver upphandlas för att klara av investeringsvolymen och detta kan vara fördyrande. Konjunkturläget är också avgörande för kostnaderna när byggentreprenader handlas upp.

3.2.3 Måluppfyllelse

Investeringarna bidrar till måluppfyllelse avseende KF:s verksamhetsmål. "Nämnden ska erbjuda de besökande rofyllda, vackra och miljömässigt hållbara begravningsplatser. Verksamheten ska fortsätta att miljöanpassas med avseende på utsläpp, drift och återvinning."

Översiktsplanens strategier att *Koppla samman stadens delar* och *Främja en levande stadsmiljö i hela staden* tillmötesgår via investeringar i en ny begravningsplats vid Järva som också ska utgöra en vacker och attraktiv ny mötesplats och möta ett långsiktigt behov.

4 Övriga redovisningar

Stockholm är en jämställd stad där makt och resurser fördelas lika

Förvaltningen har genomfört en analys utifrån könsuppdelad data som omfattar antal döda, gravsatta, kremerade och personer som innehar gravskötselavtal. Det bedöms inte finnas skillnader i dessa data som är signifikant avvikande utifrån könstillhörighet. Hösten 2015 gjordes en Buss-undersökning där Stockholmarna fick frågor som bland annat handlade om upplevelsen av trygghet och av skötseln på begravningsplatserna. Utifrån denna undersökning finns en något förhöjd upplevelse av otrygghet hos kvinnor jämfört med män bland dem som besöker stadens begravningsplatser. Det finns därför anledning att upprepa undersökningen för att följa upp om de trygghetsåtgärder som genomförs har effekt.

Stockholm är en stad som lever upp till mänskliga rättigheter och är fritt från diskriminering

Nämnden anpassar fortlöpande befintliga anläggningar för att tillmötesgå olika behov. Exempelvis har flertalet besökstoletter numera ingen hänvisning utifrån könstillhörighet. Tillgänglighetsanpassningar görs i samråd med nämndens råd för funktionshindersfrågor. Det kan dock finnas en konflikt mellan fortsatta åtgärder och anpassningar av anläggningarna och de hänsyn som måste tas till olika miljö- och kulturmiljöaspekter. Exempel på detta är att det ställs krav på miljöhänsyn vid nyanläggning av kistgravar när det gäller omhändertagande av dränvatten. Åtgärder som kan vara mycket kostsamma. Krav på kulturmiljöhänsyn kan exempelvis medföra att gravar inte kan förses med stående stenar, exempelvis vid Räcksta begravningsplats.

Ständigt kunskapsutbyte med begravningsentreprenörer och anhöriga medför att olika lösningar för att tillmötesgå olika begravningsstraditioner utvecklas. Genom att se över möjligheterna till att förbygga gravkammare så att den enskilde inte ska behöva bygga själv är ett exempel på tillmötesgående av olika begravningsstraditioner.

All personal genomgår under 2015-2016 utbildningar i mänskliga rättigheter med särskilt fokus på HBTQ-frågor. Det handlar också om hur vi hanterar normer och värderingar i det dagliga arbetet, både inom den egna arbetsgruppen och i mötet med besökare, anhöriga och olika entreprenörer inom begravningsbranschen. Tidigare har dessutom all personal fått utbildningar som rör tillgänglighet och bemötande av personer med funktionsnedsättning samt om kulturella och religiösa skillnader vid begravningsceremonier och val av gravskick.

Vid anläggande av den nya begravningsplatsen vid Järva ska ett hållbarhetsperspektiv anläggas. Det handlar inte enbart om hållbar resursanvändning och miljöanpassningar utan också om social hållbarhet. Hur kan projektet bidra till en social sammanhållning och stärka invånarnas delaktighet? Ett sätt kan vara att engagera lokala företrädare både i planering och genomförande av projektet.

5 Lokalförsörjningsplan

5.1 Inledning

Kyrkogårdsförvaltningen äger och förvaltar de flesta av sina lokaler. Förhyrning sker endast i tre fall, administrativa lokaler i Slakthusområdet, lokal för ritningsarkiv i Globenområdet och väntrummet på Galärvarvskyrkogården.

5.2 Beskriv behov/efterfrågan samt bedömning av andra bakomliggande faktorer som förändrar behovet av lokaler

5.3 Kapacitetsbeskrivning

Nämnden äger och förvaltar ett 60-tal byggnader bestående i huvudsak av service- och personallokaler, kapell, krematorier och förrådsbyggnader. Därutöver äger och förvaltar nämnden ett bostadshus, beläget inom Norra begravningsplatsen. De enda lokalförhyrningar som görs är lokaler för huvudkontorets administration och arkiv, båda belägna inom Globen-Slakthusområdet, samt ett väntrum på Galärvarvskyrkogården.

5.4 Förändringar i lokalbeståndet

Förvaltningens huvudkontor flyttade under 2013 från lokaler i Globenområdet till billigare yteffektiva lokaler i Slakthusområdet. Kvar i Globenområdet finns en förhyrning av ritningsarkivutrymmen. Planeringen är att flytta ut arkivet till egna lokaler under 2016.

5.5 Kostnadsutveckling

Nämnden räknar med att minska sina förhyrningskostnader genom att avveckla förhyrning av ett förråd/arkiv 2016 och anpassa egna lokaler för detta.

5.6 Effektiviseringsmöjligheter

Förvaltningen hyr för närvarande lokalytor i Globenområdet för sitt ritningsarkiv. Arkivet flyttas till ombyggda egna lokaler på Skogskyrkogården under 2016. Förvaltningen har också under 2016 samlat all personal inom begravningsadministrationen som tidigare satt i tre lokaler till två lokaler.

Därutöver är frågan fortfarande aktuell om stadens fastighetskontor i framtiden kan ta över drift och förvaltning av nämndens lokaler. Det bör utredas om detta leder till en mer resurseffektiv och kompetenssäkrad förvaltning.

5.7 Övrigt

Personal

Under planperioden beräknas inga större personalförändringar ske med avseende på bemanning, behov av omställning och avveckling.

Personalrörligheten är mycket låg. 12 anställda uppnår 65 års ålder under planperioden.

Rekryteringsbehovet är relativt lågt. I flera fall är rekryteringsbasen den säsongsarbetsstyrka som arbetat flera säsonger och därmed har den kompetens och erfarenhet som krävs. Enhetschefer och arbetsledare rekryteras främst internt, där ledarförsörjningen under åren byggts upp successivt, genom att stimulera lämpliga medarbetare till att vilja vidareutveckla sin kompetens och ta steget att arbeta som lagförmän, arbetsledare/platsansvarig, för att senare kunna konkurrera om befattning som enhetschef.

Behov av ledarutveckling

Staden har ett väl utvecklat program för ledarskapsutbildning. Branschorganisationen SKKF ledarskapsutbildningar är en möjlighet för cheferna att möta kollegor i landet med liknande arbetsuppgifter och utmaningar.

Kompetensutveckling

Kompetensutvecklingen av medarbetarna under planperioden sammanfaller i stort för de olika verksamhetsområdena, d.v.s. att kontinuerligt bredda och vidareutveckla kunskaperna i syfte att öka flexibiliteten och minska sårbarheten vid exempelvis frånvaro. Detta sker kontinuerligt genom såväl interna som externa utbildningar. Branschorganisationen SKKF (Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund) har ett gediget utbildningsprogram som underlättar förvaltningens arbete i denna del.